Archeologický ústav Československé akademie věd
pobočka v Brně

Přehled výzkumů
1957

Brno 1958

PD 1520/1957 (1958)

14013/60

Přehled výzkumů 1957

Vydává : Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Stalinovy sady 19/23.

Odpovědný redaktor : Dr Josef Poulík

Redaktoři : Dr A.Benešová, Dr B.Klíma

Vydáno jako rukopis - 300 kusů - neprodejné.

Velkomoravské hradiště "Valy" u Mikulčic.

Hradiště "Valy" je známo v archeologické literatuře od druhé poloviny minulého století. Bylo označováno jako objekt z doby Břetislava I. Soustavný archeologický průzkum zde však prováděn nebyl. Teprve v srpnu roku 1954 zde došlo k průzkumu. Tehdy bylo zjištěno, že na zoraných polích uvnitř hradiště, které má výměr 6 ha, jsou místa se stavebními zbytky (malta, omítky, drobné kaménky atd). V jednom z těchto míst na severozápadní straně, těsně u trosek opevnění, byla ještě téhož roku položena zjišťovací sonda. V ní se přišlo pod povrchem na slovanské kostrové hroby orientované od západu k východu. V jednom se našly dva náhrdelníky a stříbrné šperky. Podle těchto nálezů bylo možno datovat hroby do první poloviny 10.století. Hroby však respektovaly trosky stavby a již tehdy v roce 1953 bylo patrné, že jde o zbytky kostela, který musel být postaven dříve než hroby. Zjišťovací výzkum ukázal, že jde o stavební zbytky již z 9.století. Tento první objev vedl k tomu, že zde byly zahájeny v roce 1955 výzkumy ve větším měřítku.

Hradiště "Valy" leží v inundačním terénu řeky Moravy ve vzdálenosti asi 400 m od břehu a asi 4 km jihovýchodně od dnešní vsi Mikulčic. Původní hradiště leželo na ostrově v řece Moravě, který je v těchto místech zakreslen již na mapě J.A.Komenského. Roku 1955 se začalo se soustavným výzkumem v těch místech, kde byly v roce 1954 nalezeny hroby /Srovn.J.Poulík, Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti "Valy" u Mikulčic, PA XLVIII 1957, 241 n./ Při první fázi byly objeveny základy menšího kostelíka /A/ s obdélníkovou lodí a pravoúhlým kněžištěm, na jehož pravé straně byly zbytky sakristie. Uvnitř lodi a kolem se našly zbytky kamenné dlažby. Tehdy se zdálo, že tu jde pouze o jeden kostelík, avšak při dalším prohlubování se zjistilo, že tato církevní stavba byla zbudována na jiné (b), která měla dvě místnosti a předsíň s litou maltovou podlahou.

Další výzkum ukázal, že ani tato stavba není poslední. Směrem východním od ní se našly stopy kostelíka (C), jehož půdorys nelze bohužel stanovit. Oba kostely i uvedená stavba s litou

maltovou podlahou byly budovány na troskách starého slovanského sídliště ze 7. a 8. století, jak prokazují nálezy ostruh s háčky. Stáří objevených kostelíků určují hroby, kterých zde bylo objeveno kolem 200. Některé z nich, a to zejména dva hroby velmožů s těžkými meči, datují první kostel (C) do doby 800-825 n.l. Druhý kostel (A) byl postaven podle našich nálezů v polovině 9.století. Jde tedy o stavby, které zde v dolním Pomoraví stály před příchodem misie cyrilometodějské.

V hrobech kolem druhého kostela (A) byly bohaté pozlacené a stříbrné šperky, svědčící o dokonalém uměleckém řemesle. Zvlášť pozoruhodný je nález hrobu velmože (č.44), v němž se našly dva páry ostruh. Jedny jsou železné, kdežto druhé bronzové a pozlacené. Jejich bočnice a bodce zdobí lidské masky. S ostruhami souvisí celá garnitura pozlacených kování a bohatě zlacené gombíky. V hrobě 6-letého chlapce (č. 100) se našlo původní kování koženého pásu; na jednom konci je kování jazykovitého tvaru. S vnější strany je bohatě zdobeno a na vnitřní hladké ploše je vyryta postava orodujícího kněze nebo biskupa, t.zv. oranta. Jde o jedinečný nález ve slovanském prostředí severně od Dunaje ve druhé polovině 9.století v době rozkvětu Velkomoravské říše.

Od kostelíku A a C pokračoval roku 1955 výzkum směrem dovnitř hradiště. Zde se jevila na ploše asi 800 m² destrukce s maltou, omítkami a drobnými kaménky. Během roku 1957 byl odkryt trojlodní kostel, který je 35 m dlouhý a 10 m široký. S trojlodní částí souvisí členěný nartex. Přesto, že zde bylo před lety dobýváno kamení, zachovaly se na některých místech základy v originále. Jde zatím o největší zděnou církevní stavbu na území Slovanů, sídlících severně od Dunaje.

Datování kostela umožňují hroby a zděné hrobky, které byly objeveny jak kolem něho, tak i uvnitř. V těchto hrobech se našly bohaté zlaté a stříbrné šperky, které je možno dle dosavadních zkušeností zařadit do poslední třetiny 9.století, tedy do doby rozkvětu Velkomoravského státu. Mezi nálezy je zde též několik unikátů. Je třeba uvést dvě řemenová nákončí (jedno bronzové pozlacené, druhé stříbrné), na jejichž hladkých vnitřních plochách jsou znázorněny lidské postavy ve starobylém gestu oranta. Jsou to je-

dinečné projevy předrománského staromoravského umění. Pozoruhodný je též zlatý závěsek, v němž je zasazen almandin a v jehož horní části jsou na zlatých drátcích pravé perly. Jde patrně o import z Byzance, s níž měla říše Velkomoravská velmi dobré politické a obchodní styky. Mezi nálezy nechybí ani hroby šesti velmožů, kteří měli při sobě těžké železné meče a železné ostruhy. V Mikulčicích bylo tedy nalezeno již devět mečů.

Podle uvedených a jiných nálezů, mezi nimiž zaujímá důležité místo zlatá mince císaře Michala III. (ražba 856-866), patří trojlodní kostel do doby misie cyrilometodějské a byl vystavěn po roce 863; někteří badatelé se však domnívají, že tato stavba je ještě starší a že náleží do první poloviny 9.století. Tomuto datování by nasvědčoval železný meč v jedné z hrobek v hlavní lodi, který má velmi starobylou formu. Zdá se pravděpodobné, že trojlodní část této církevní stavby byla zbudována dříve než nartex, který měl též lehčí stavební konstrukci.

Dosavadní výzkum na hradišti "Valy" odkryl zatím plochu 3.500 m2. Je to asi dvacetina celé výměry hradiště. I tak je však možno říci, že původně bylo v těchto místech knížecí hradiště, které existovalo v 7. a 8. století a mělo dřevěnou hradbu. Jeho počátek lze hledat již v době Samově. Na tomto starém předfeudálním hradišti, které je zatím jediným objektem toho druhu na území ČSR, bylo na počátku 9.století vybudováno mohutné opevnění,které mělo vnější kamenné zdi a za nimi dřevěné komory vyplněné hlínou. Hradba byla asi 8 m vysoká. Kolem ní obtékala pravděpodobně ramena řeky Moravy. Za tímto mohutným opevněním sídlila nadřazená feudální vrstva, která si zde budovala zděné kostely a jejíž zemřelí příslušníci byli pohřbíváni kolem a uvnitř těchto církevních staveb. Dosavadní výzkum ukazuje, že v akropoli bylo více velkých zděných staveb, možná ještě další kostel a snad knížecí palác.

Akropole - sídlo vládnoucí vrstvy - zde nebyla isolována, nýbrž úzce s ní souvisí podhradí, které má výměru asi 100 ha. I na tomto podhradí jsou trosky zděných staveb, pravděpodobně též zděné kostely. Zde bylo při sondážních pracích zjištěno rozsáhlé pohřebiště, v němž byli pohřbíváni obyvatelé podhradí. Toto

pohřebiště může čítat i několik tisíc hrobů. Vše nasvědčuje tomu, že hradiště "Valy" u Mikulčic bylo v 9.století skutečným městským útvarem, v němž kvetla dokonalá řemeslná výroba a kde byly též dílny, které vyráběly již zmíněné bohaté šperky, železný a ostatní inventář, neboť jinde ve slovanském i neslovanském prostředí nemáme pro tyto nálezy obdoby. Toto hradiště mělo tedy velmi důležité postavení v rámci politické, hospodářské i církevní organisace Velkomoravského státu.

J.Poulík

Der grossmährische Burgwall "Valy" bei Mikulčice.

Das Archäologische Institut der ČSAV, Zweigstelle in Brno, führte im Jahre 1954 eine Erforschung des Burgwalles "Valy" bei Mikulčice durch, der schon seit dem vorigen Jahrhundert in der Fachliteratur bekannt ist. Bei dieser Durchforschung wurde festgestellt, dass sich an einigen Stellen der befestigten Fläche, die ein Ausmass von 6 ha hat, alte Destruktionen mit kleinen Steinchen, Mörtel und Bewurf befinden. Aus diesem Grunde wurden an der nordwestlichen Seite bei der Befestigung Sonden gelegt, in denen Skelettgräber abgedeckt wurden. Bei einem dieser Skelette fand man silberne Ohrgehänge und zwei Halsketten. Eine von ihnen ist mit einem mondförmigen, durch Granulation verzierten Anhänger versehen. Diese Funde, welche man in die 1.Hälfte des 10.Jahrh. datieren kann, bedingten eine grössere Ausgrabung.Im Jahre 1955 deckte man Reste von Grundmauern dreier Objekte ab, die aus Bruchstein und Mörtel errichtet sind. Zwei jener Bauten lassen sich als Kirchen bezeichnen /A,C/. Der Grundriss einer von ihnen /C/ lässt sich nicht gut rekonstruieren. Die zweite Kirche /A/ hat ein rechteckiges Schiff und ein rechtwinkeliges Presbyterium, bei dem an der Nordseite die Sakristei anliegt. Rund um die Kirchen wurden Gräber mit silbernen und vergoldeten Schmuckstücken, bronzenem und eisernem Inventar und drei sogenannte Fürstengräber, mit schweren eisernen Schwertern entdeckt.

Besonders bemerkenswert sind Sporen, verziert mit menschlichen Masken und eine vergoldete Riemenzunge, aus dem Grabe eines sechsjährigen Knaben. Letztgenannte ist auf der glatten Innenseite mit einer Priestergestalt verziert, die in der altertümlichen Geste eines Oranten dargestellt ist. Nach den Grabfunden zu schliessen /Schwerter/, kann man die erste Kirche /C/ in das 1.Viertel des 9.Jahrh. datieren, wogegen die zweite in die Hälfte des 9.Jahrh. gehört. Beide Bauten waren daher vor Ankunft der Mission von Cyrillus und Methodius erbaut worden.

Im Jahre 1956 setzte die Grabung im Inneren des Burgwalles fort, wo dann 1957 die 35 m langen und 10 m breiten Fundamente einer dreischiffigen Kirche entdeckt wurden. In dieser Kirche befanden sich gemauerte Grüfte. Ebenfalls in ihrer Umgebung wurden ca 350 Gräber mit reichen goldenen und silbernen Schmuckstücken und eisernem Inventar gefunden. Weiter wurden sechs sogenannte Fürstengräber mit eisernen Schwertern und anderen Waffen entdeckt. Ein sehr häufiger Fund waren eiserne, tausierte oder mit Silberplättchen genietete Sporen, die sich auch in Kindergräbern befanden.

Einer der bedeutendsten Funde ist eine goldene Münze des Kaisers Michael III., aus einem südlich von der dreischiffigen Kirche gelegenen Grabe. Der dreischiffige Teil dieses Baues gehört wahrscheinlich schon in die 1. Hälfte des 9. Jahrh., wogegen d.sog. Nartex etwas später angebaut wurde.

Die bisherige Ausgrabung in Mikulčice zeigt, dass hier zuerst ein Burgwall mit einer Befestigung aus Holz existierte, den man in das 7.-8. Jahrh. datieren kann, auf welchem dann der eigentliche grossmährische, mit einem mächtigen Wall aus Stein, und Holzkonstruktion erbaut wurde. Im Inneren des Burgwalles lebte die höhergestellte, feudale Schicht, welche hier gemauerte Kirchen und andere Bauten errichtete. Ihre Verstorbenen bestattete sie direkt in den Kirchen oder in ihrer nächsten Umgebung. Mit dem Burgwall hängt die ausgedehnte Vorburg zusammen, auf der ebenfalls Destruktionen von Bauten festzustellen sind. Auch hier wurde ein weites Gräberfeld festgestellt. Der Burgwall "Valy" bei Mikulčice hat also zweifellos einen städtischen

Charakter. Im 9.Jahrh. war hier ein grosses, wirtschaftliches und auch, scheinbar, politisches Centrum. Seine Bedeutung und Stellung im Rahmen des Grossmährischen Reiches werden uns erst weitere Grabungen zeigen.

Mikulčice – „Valy"

prozkoumané plochy plochy ve výzkumu budovy expedice

Půdorys druhého kostela na hradišti „Valy" u Mikulčic